

Bài 4
CÁCH MẠNG TƯ SẢN PHÁP CUỐI THẾ KỈ XVIII

I – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Học xong bài này, HS :

1. Về kiến thức

Cần nắm được : nguyên nhân bùng nổ, các giai đoạn phát triển, kết quả, tính chất và ý nghĩa lịch sử của cuộc cách mạng tư sản lớn nhất, có ảnh hưởng nhiều đến tiến trình lịch sử thế giới, trước hết là ở châu Âu, vào thế kỉ XIX.

2. Về kĩ năng

Củng cố nhận thức khái niệm "cách mạng tư sản", hình thành các khái niệm mới trong bài ; phân tích vai trò của quần chúng nhân dân, tính chất, ý nghĩa lịch sử của cách mạng ; bài học của cách mạng Pháp cuối thế kỉ XVIII đối với cách mạng Việt Nam.

3. Về thái độ

– Nhận thức rõ những mặt tiến bộ, hạn chế, ý nghĩa và bài học kinh nghiệm của cách mạng tư sản.

– Hiểu được vai trò của quần chúng nhân dân trong việc đưa cách mạng đến thắng lợi và phát triển theo đường đi lên.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

– Tình hình nước Pháp, đặc biệt là sự phân chia các đẳng cấp trong xã hội Pháp trước năm 1789.

– Các giai đoạn của cách mạng, vai trò của quần chúng nhân dân trong việc đưa cách mạng đến thắng lợi và phát triển theo con đường đi lên.

– Tính chất, ý nghĩa và bài học kinh nghiệm.

III – THIẾT BỊ, TÀI LIỆU DẠY – HỌC

– Lược đồ về chiến tranh bảo vệ cách mạng và nước Pháp.

– Tranh, ảnh một số nhân vật, sự kiện lịch sử chủ yếu.

IV – GỢI Ý TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY – HỌC

1. Giới thiệu bài mới

Cách mạng tư sản Pháp nổ ra sau các cuộc cách mạng ở Hà Lan, Anh và Bắc Mỹ; có những điểm giống và khác nhau so với các cuộc cách mạng ấy như thế nào. Ý nghĩa của cuộc Cách mạng tư sản Pháp.

2. Dạy và học bài mới

Mục I – Những tiền đề của cách mạng

1. Tình hình kinh tế nước Pháp trước năm 1789

GV hướng dẫn HS tìm hiểu tình hình về nông nghiệp, công thương nghiệp và hướng dẫn HS rút ra những điểm nổi bật:

– *Về nông nghiệp*, tình trạng lạc hậu của nền kinh tế nông nghiệp Pháp (so sánh với tình hình ở Anh, khi cách mạng tư sản nổ ra, chủ nghĩa tư bản đã thâm nhập vào nông thôn, dẫn đến nhiều thay đổi tiến bộ trong lĩnh vực canh tác nông nghiệp, còn ở Pháp thì như thế nào?).

GV đặt câu hỏi: Những sự kiện nào chứng tỏ tình trạng lạc hậu trong nông nghiệp Pháp trước cách mạng? Sau khi HS dựa vào SGK để trả lời, GV đặt tiếp câu hỏi: Nguyên nhân nào dẫn tới tình trạng lạc hậu này? (chế độ sở hữu ruộng đất phong kiến, sự bóc lột của địa chủ, quý tộc, nhà thờ đối với nông dân...).

– *Về công nghiệp*, đến thế kỉ XVIII đã khá phát triển, nhiều nhà máy, xí nghiệp lớn có đến hàng trăm, hàng nghìn công nhân. Tuy nhiên, công nghiệp vẫn kém hơn một số nước như Anh; lao động thủ công còn chiếm tỉ lệ lớn.

– *Về thương nghiệp*, phát đạt song còn nhiều cản trở trong việc buôn bán trong nước và ngoài nước (theo SGK).

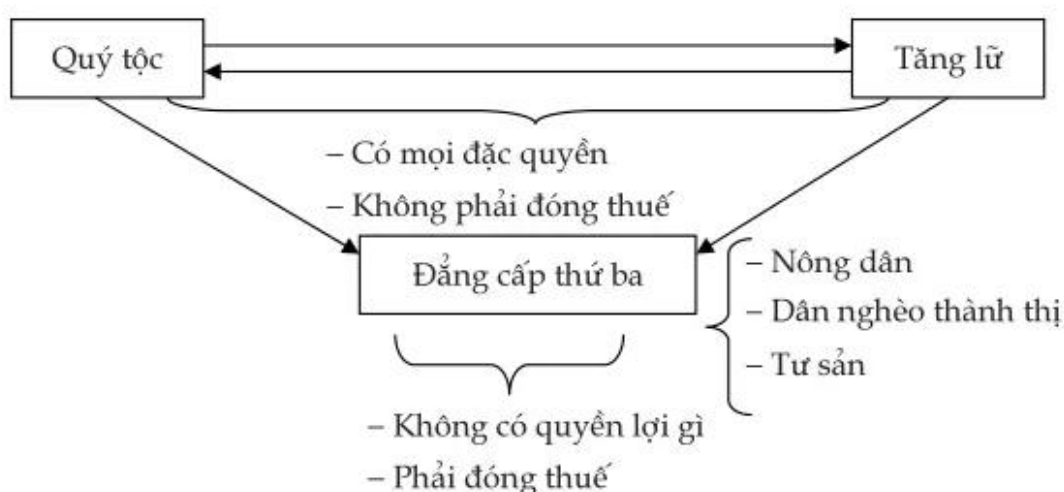
Sau khi trình bày các vấn đề trên, GV gợi ý HS về nhà tự trả lời câu hỏi trong SGK: Nông nghiệp, công thương nghiệp Pháp trước cách mạng có những nét gì nổi bật? (lưu ý một số điểm chính: nông nghiệp lạc hậu, công thương nghiệp phát triển; mâu thuẫn sâu sắc giữa quan hệ sản xuất tư bản chủ nghĩa với chế độ phong kiến...).

2. Tình hình chính trị – xã hội

Trước hết, GV lưu ý HS các khái niệm: "quân chủ chuyên chế", "đẳng cấp", "tầng lớp", "quý tộc", "đẳng cấp thứ ba". Không nên giải thích thuật ngữ thay cho hình thành khái niệm, mà trình bày sự kiện, tạo biểu tượng để hình thành các khái niệm này.

GV cho HS quan sát bức tranh *Tình cảnh nông dân Pháp trước cách mạng* trong SGK và hướng dẫn HS tìm hiểu nội dung bức tranh châm biếm, ra đời trong thời gian cách mạng (1789) : Một nông dân già – thành phần chủ yếu của Đẳng cấp thứ ba, tay chống chiếc cuốc – công cụ sản xuất tiêu biểu của nền nông nghiệp lạc hậu ; túi áo, túi quần nhét đầy các văn tự vay nợ, giấy bán ruộng đất ; ngói chằm chằm trên lưng người nông dân là một tầng lữ và một quý tộc ; xung quanh người nông dân là thỏ và bò của địa chủ, quý tộc nuôi thả, nông dân không có quyền bắt, giết. Chuột thì đang phá hoại mùa màng.

Dùng sơ đồ dưới đây để tạo biểu tượng về các đẳng cấp và trên cơ sở đó, hình thành cho HS khái niệm "đẳng cấp" và "giai cấp".

Sau khi tạo biểu tượng về các đẳng cấp và mối quan hệ giữa các đẳng cấp này, GV hướng dẫn HS tìm hiểu các khái niệm "đẳng cấp" và "giai cấp".

Kết thúc mục này, GV đặt vấn đề cho HS trao đổi : Tình hình kinh tế, chính trị, xã hội của nước Pháp lúc bấy giờ sẽ dẫn tới hậu quả gì ? (suy yếu về kinh tế, kìm hãm sự phát triển xã hội, mâu thuẫn xã hội gia tăng, bùng nổ các cuộc đấu tranh chống phong kiến).

3. Cuộc đấu tranh trên lĩnh vực tư tưởng

GV không trình bày đầy đủ về các trào lưu tư tưởng, mà chủ yếu giới thiệu cho HS thấy được các nhà văn, các nhà tư tưởng tiến bộ tiêu biểu cho các trào lưu đã chống chế độ quân chủ chuyên chế và Giáo hội Thiên Chúa như thế nào ? Đồng thời, HS hiểu rằng, đây là một bộ phận của cuộc đấu tranh chống chế độ quân chủ chuyên chế, có tác dụng chuẩn bị, dọn đường cho cuộc cách mạng xã hội.

GV hướng dẫn HS lập bảng hệ thống kiến thức (bài làm ở nhà) :

Các nhà văn, nhà tư tưởng tiến bộ	Những quan điểm tư tưởng cơ bản
– Mông-te-xki-ơ	
– Vôn-te	
– Rút-xô	
– Mê-li-ê	
– Nhóm "Bách khoa toàn thư"	

4. Cách mạng bùng nổ

GV nêu vấn đề cho HS tìm hiểu : Những sự kiện nào chứng tỏ điều kiện cho một cuộc cách mạng nổ ra đã chín muồi ? Đó là sự suy yếu của giai cấp phong kiến thống trị, mâu thuẫn giữa phong kiến và các tầng lớp nhân dân đã trở nên gay gắt, tính tích cực đấu tranh của nhân dân tăng lên. Điều này được thể hiện qua các sự kiện, được nêu trong SGK.

Về cuộc tấn công pháo đài – nhà tù Ba-xti, GV hướng dẫn cho HS trình bày. Ở đây, cần lưu ý các em mấy điểm sau :

– Cách mạng nổ ra ở Pa-ri, lan nhanh ra nhiều thành phố và nông thôn nước Pháp (quan sát bức tranh *Tấn công pháo đài – nhà tù Ba-xti* để thấy được quần chúng nhân dân Pa-ri đã tấn công chiếm nhà tù Ba-xti – tượng trưng cho uy quyền của chế độ phong kiến chuyên chế).

– GV đặt câu hỏi : Việc quần chúng nhân dân Pháp đánh chiếm nhà tù Ba-xti có ý nghĩa như thế nào ? (chế độ quân chủ chuyên chế bị giáng đòn mạnh mẽ đầu tiên, cách mạng mở đầu thắng lợi để tiếp tục phát triển).

Mục II – Chế độ quân chủ lập hiến – Nền cộng hoà thứ nhất (1792)

1. Chế độ quân chủ lập hiến (từ 14 – 7 – 1789 đến 10 – 8 – 1792)

– Trước hết, GV lưu ý HS khái niệm "quân chủ lập hiến" đã được học ở bài *Cách mạng tư sản Anh*. Tuy nhiên, ở đây có sự khác nhau là : việc lập chế độ quân chủ lập hiến ở Anh là bước lùi của cách mạng ; vì lo sợ sức mạnh đấu tranh của nhân dân nên tư sản và quý tộc mới đã thoả hiệp với phong kiến ; còn ở Pháp, chế độ quân chủ lập hiến được thành lập là do phái Lập hiến thuộc tầng lớp tư sản cầm quyền. Đây là giai đoạn đầu của Cách mạng tư sản Pháp.

- Những thắng lợi bước đầu của cách mạng thể hiện ở một số biện pháp của Quốc hội lập hiến (theo SGK), đặc biệt trong *Tuyên ngôn Nhân quyền và Dân quyền*. GV gọi một HS đọc các điều khoản của "Tuyên ngôn..." (trong SGK) và hướng dẫn các em trao đổi để hiểu một số vấn đề sau :

+ Thừa nhận : quyền tự do và bình đẳng của nhân dân.

+ Ghi rõ : quyền sở hữu là quyền bất khả xâm phạm và thiêng liêng.

GV phân tích các điểm trên để thấy rõ sự tiến bộ và hạn chế của Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII.

Thừa nhận quyền tự do, bình đẳng của nhân dân thể hiện sự tiến bộ trong việc chống lại ách áp bức của phong kiến đã tước bỏ mọi quyền lợi của quần chúng.

Nêu rõ "quyền sở hữu tài sản" là xoá bỏ quyền sở hữu phong kiến, song lại thay thế bằng quyền sở hữu tư sản. Đó là hạn chế, vì nhân dân vẫn không thoát khỏi sự áp bức bóc lột, nên quyền tự do, bình đẳng của họ không được đảm bảo.

GV dẫn đoạn trích của Hồ Chí Minh để HS nhận thức những điều nêu trên được sâu sắc hơn : "Cách mệnh Pháp cũng như Cách mệnh Mĩ, nghĩa là cách mệnh tư bản, cách mệnh không đến nơi, tiếng là cộng hoà và dân chủ, kì thực trong thì nó tước lột công nông, ngoài thì nó áp bức thuộc địa".⁽¹⁾

- Về Hiến pháp 1791, GV hướng dẫn HS tìm hiểu : Hiến pháp 1791 ra đời trong bối cảnh lịch sử nào ? (nhà vua tiếp tục chống cách mạng, đại tư sản cầm quyền tìm cách thoả hiệp với nhà vua để ngăn quần chúng đưa cách mạng tiếp tục phát triển...).

HS tìm hiểu trong SGK và trả lời câu hỏi : So với *Tuyên ngôn Nhân quyền và Dân quyền*, Hiến pháp 1791 có bước lùi như thế nào ? (duy trì chế độ quân chủ lập hiến, trao cho nhà vua nhiều quyền hành như trì hoãn không thi hành các đạo luật được Quốc hội thông qua trong vòng 4 năm ; hạn chế, xoá bỏ quyền lợi của nhân dân lao động, phụ nữ...).

- Tình hình trên làm ngưng trệ sự phát triển của cách mạng và không tập hợp được lực lượng chống ngoại xâm. Bản chất của đại tư sản đã bộc lộ, song không ngăn cản được quần chúng tiếp tục đưa cách mạng đi lên.

(1) Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, Tập 2, Sdd, tr. 273 - 274.

2. Chế độ cộng hoà (từ 21 - 9 - 1792 đến 2 - 6 - 1793)

– Ở đây, GV cần giải thích cho HS rõ : nền Cộng hoà thứ nhất được thành lập kéo dài từ năm 1792 đến năm 1799 ; giới hạn ở giai đoạn do phái Girôngđanh cầm quyền.

– Trước tình thế "Tổ quốc lâm nguy", do sự yếu kém của sĩ quan, sự phản bội của triều đình, nhân dân lại đứng lên chiến đấu, xoá bỏ hoàn toàn chế độ quân chủ, chấm dứt giai đoạn cầm quyền của đại tư sản.

Tinh thần chiến đấu của quần chúng cách mạng thể hiện ở bài ca *Mác-xây* – do một sĩ quan pháo binh trẻ – Ru-giê đơ Li-lơ, đóng quân ở Xơ-rát-bua – sáng tác vào mùa đông năm 1792. Tình hình nước Pháp lúc bấy giờ rất bi đát : nạn đói lan ra khắp nơi, quân đội của liên minh phong kiến châu Âu chiếm đóng nhiều vùng ở Bắc và Tây nước Pháp, đất nước trong tình trạng hỗn loạn vì đời sống khó khăn và sự chống phá của các thế lực phản cách mạng. Nhân dân thành phố Mác-xây lấy bài hát này để mở đầu và kết thúc các cuộc họp trong câu lạc bộ Những người dân Mác-xây. Bài hát được phổ biến khắp nước Pháp, theo những nẻo đường hành quân của những chiến sĩ tình nguyện. Bài hát được mang tên *Bài hát của những người Mác-xây*, về sau trở thành Quốc ca Pháp.

– Về chiến thắng Van-mi, GV trình bày để HS hiểu rõ ý nghĩa lịch sử của nó – không chỉ cứu nước Pháp cách mạng mà còn tạo điều kiện cho cách mạng lan sang nhiều nước khác, nêu tấm gương về tinh thần chiến đấu anh dũng chống giặc ngoại xâm. (Khi khẳng định về thắng lợi tất yếu của cuộc kháng chiến chống Pháp của nhân dân Việt Nam (1945 – 1954), Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nhắc đến chiến thắng Van-mi : "Một số đông những người nông dân nghèo khổ, rách rưới của Pháp đã đánh tan đội quân hùng mạnh của phong kiến châu Âu". Một nhà nghiên cứu Pháp cũng khẳng định rằng : "Trận Điện Biên Phủ là chiến thắng Van-mi của các dân tộc da màu").

– Việc xử tử vua Lu-i XVI (21 - 1 - 1793) thể hiện sức mạnh của quần chúng trong cuộc đấu tranh xoá bỏ chế độ phong kiến (GV nhắc lại việc xử tử Sác-lơ I, ngày 30 - 1 - 1649 trong Cách mạng tư sản Anh), ủng hộ nền cộng hoà đầu tiên của nước Pháp, quyết tâm chống xâm lược, bảo vệ Tổ quốc và cách mạng.

Mục III – Nền chuyên chính dân chủ cách mạng Giacôbanh (1793 – 1794)

– GV nêu vấn đề : Vì sao quần chúng cách mạng Pháp lại đánh đổ chính quyền do phái Girôngđanh cầm quyền ? (HS dựa vào SGK để trả lời).

– Về nền chuyên chính cách mạng, GV hướng dẫn HS lần lượt tìm hiểu các vấn đề :

+ Tiếp tục xây dựng chế độ cộng hoà, song giai đoạn mà phái Giacôbanh cầm quyền tiến bộ hơn.

+ Các chính sách, biện pháp của Chính phủ Giacôbanh nhằm chống thù trong giặc ngoài, ổn định đời sống nhân dân. HS tự tìm hiểu trong SGK, lập bảng tổng kết :

Các biện pháp cách mạng	Những hạn chế
<ul style="list-style-type: none"> - Đạo luật tháng 6 -1793 : xoá bỏ hoàn toàn và không bồi thường mọi nghĩa vụ phong kiến đối với nông dân. - Trả lại cho nông dân ruộng đất công bị phong kiến chiếm. - Tịch thu ruộng đất của tầng lữ, quý tộc di cư, chia thành từng mảnh nhỏ bán cho nông dân nghèo, trả dần trong 10 năm. - Thủ tiêu chế độ nô lệ ở thuộc địa (chưa được thực hiện). - Ban hành Sắc lệnh tổng động viên. - Ban hành đạo luật Xét xử những người tình nghi. - Sắc lệnh về Luật giá tối đa. - Xoá bỏ sự bất bình đẳng về đẳng cấp. - Nam công dân 21 tuổi được quyền bầu cử. 	<ul style="list-style-type: none"> - Trong thực tế chưa đảm bảo cho nhân dân thực hiện các quyền lợi được quy định. - Không cải thiện được đời sống của nhân dân lao động. - Quy định mức tiền lương tối đa cho công nhân. - Duy trì đạo luật Lơ Sa-pơ-li-ê về cấm bãi công.

Từ việc nắm được những chính sách và các biện pháp trên, GV hướng dẫn HS tìm hiểu nội dung khái niệm "chuyên chính dân chủ cách mạng" do những người Giacôbanh cầm đầu, đạt tới đỉnh cao của cuộc Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII.

Mục IV – Thời kì thoái trào

Khi trình bày về sự sụp đổ của nền chuyên chính dân chủ cách mạng Giacôbanh, GV hướng dẫn HS (dựa vào SGK) phân tích nguyên nhân sụp đổ (sự chống phá mạnh mẽ của bọn phản cách mạng, sự chia rẽ trong hàng ngũ

Giacôbanh, quân chúng mất lòng tin...). Cách mạng tư sản bước vào thời kì thoái trào và chấm dứt với cuộc đảo chính tháng 11 – 1799 của Na-pô-lê-ông Bô-na-pác.

Mục V – Tính chất và ý nghĩa của Cách mạng tư sản Pháp

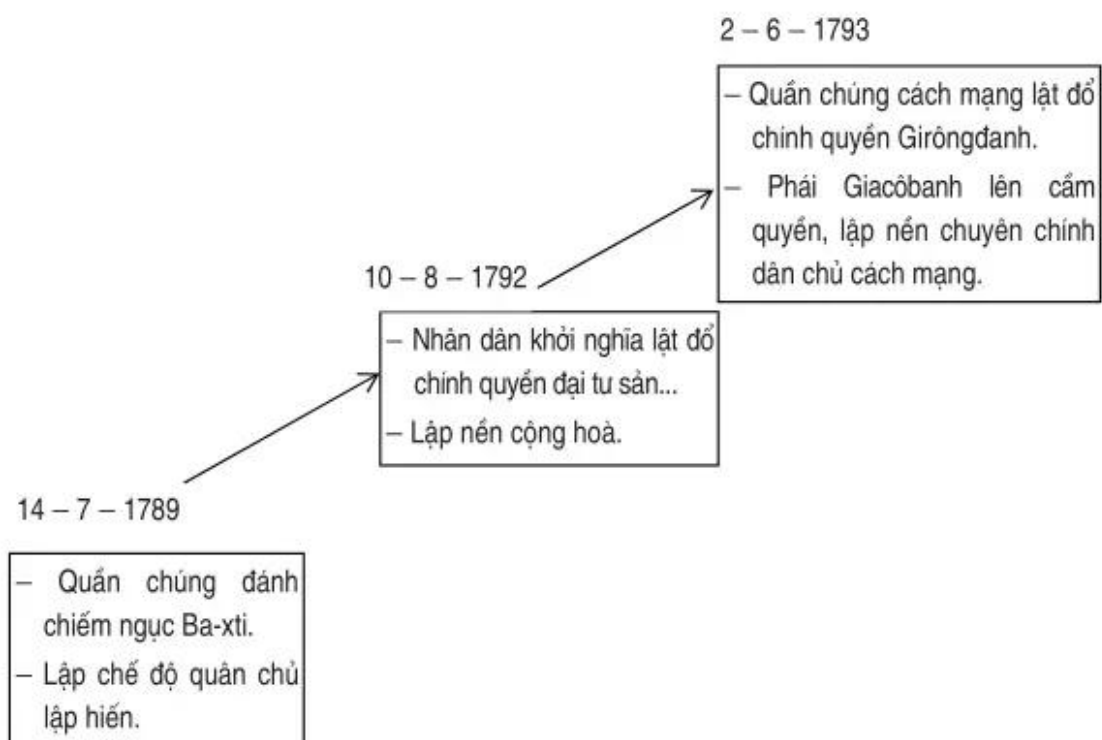
Về tính chất và ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII, GV tập trung vào hai ý :

– *Sự phát triển đi lên của cách mạng và vai trò của quần chúng.*

Hướng dẫn HS so sánh diễn biến của Cách mạng tư sản Anh thế kỉ XVII (từ cộng hoà chuyển sang quân chủ lập hiến) với Cách mạng tư sản Pháp phát triển theo hướng đi lên (từ quân chủ lập hiến → cộng hoà → chuyên chính dân chủ cách mạng).

GV đặt câu hỏi : Do đâu mà Cách mạng tư sản Pháp phát triển theo hướng đi lên ? (do sức mạnh đấu tranh của quần chúng nhân dân).

Để minh hoạ vai trò của quần chúng đã đưa Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII phát triển đi lên, GV cùng HS lập sơ đồ :

Đồng thời, GV giải thích rõ sự phát triển đi lên này trong khuôn khổ một cuộc cách mạng tư sản, không thể vượt qua thời đại lúc bấy giờ.

– Ý nghĩa lịch sử: trong nước và thế giới, những hạn chế (bài học Cách mạng Pháp cuối thế kỉ XVIII với cách mạng Việt Nam).

GV hướng dẫn HS làm bài tập ở nhà :

Lập bảng so sánh sự khác nhau giữa cách mạng tư sản và cách mạng xã hội chủ nghĩa (XHCH) để nhấn mạnh nội dung chính của cách mạng tư sản.

	Cách mạng tư sản	Cách mạng xã hội chủ nghĩa
Lãnh đạo		
Động lực		
Nhiệm vụ		
Kết quả – tính chất		

Nhận thức hoàn chỉnh khái niệm "cách mạng tư sản" và nhắc lại nội dung chủ yếu của khái niệm "cách mạng" (đã học ở THCS).

3. Sơ kết bài học

GV lưu ý HS một vài sự kiện cơ bản của bài và đi đến nhận định : Cách mạng Pháp cuối thế kỉ XVIII là cuộc cách mạng tư sản triệt để nhất, nhưng cũng có những hạn chế nhất định.

4. Gợi ý trả lời câu hỏi và bài tập cuối bài

Câu 1. Dựa vào sơ đồ (trang 30) và bổ sung các sự kiện ở mỗi giai đoạn để chứng tỏ Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII phát triển đi lên.

Câu 2. Qua các sự kiện trong những giai đoạn của Cách mạng tư sản Pháp, chứng minh vai trò của quần chúng nhân dân đã đưa cách mạng đến thắng lợi và tiếp tục phát triển.

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

Hồ Chí Minh viết về cách mạng Pháp

a) Vì sao Pháp có phong trào cách mệnh ?

Hồi thế kỉ XVIII, vua thì kiêu xa dâm dật, quý tộc và bọn cố đạo hoành hành ; thuế nặng dịch phiền, dân tình khốn khổ.

Phần thì Ca-na-đa và Ấn Độ nguyên là thuộc địa Pháp, nay bị Anh vơ mất.

Phần thì những người học thức như ông Mông-te-xki-ơ (1755), Vôn-te và Rút-xô (1778) tuyên truyền chủ nghĩa tự do bình đẳng.

Phân thì phong triều cách mệnh Anh (ông Crôm-oen chém vua Anh và lập Cộng hoà Chính phủ năm 1653) còn mới, và phong triều dân chủ Mĩ (1776) vừa qua.

Nhất là vì tư bản mới bị tị phong kiến ngăn trở, dân thì bị vua, quý tộc và cố đạo áp bức. Vậy nên tư bản mới liên hiệp với học trò, dân cày và người thợ để phá phong kiến.

b) Cách mệnh Pháp khởi từ bao giờ ?

Vua thấy dân chọn rộn thì bắt bớ những người tuyên truyền và tổ chức. Dân thấy vậy thì tức quá, đến ngày 14-7-1789 kéo nhau đến phá khám lớn (Ba-xti). Vua đem lính về giữ kinh đô ; dân lại tổ chức cách mệnh đội để phòng chống lại. Vua lui ra ở tỉnh Véc-xây.

Ngày 5 – 10 năm ấy, thợ thuyền, đàn bà, con gái Pa-ri kéo nhau đến Véc-xây bắt vua về khai hội và kí tờ tuyên ngôn :

1. Là bỏ chế độ phong kiến, giải phóng nông nô.
2. Là đem của các nhà thờ đạo làm của Nhà nước.
3. Là cho dân tự do làm báo, tổ chức v.v...
4. Là lập hiến pháp, nghĩa là vua không được chuyên quyền.

1792, vua vì cầu cứu với ngoại quốc và thông với bọn phản cách mạng, dân mới bỏ vua mà lập ra cộng hoà.

1793, ngày 21-1 làm án vua và vợ con vua là phản quốc tặc, rồi đem ra chém.

(Trích : "*Đường Kách mệnh*", Tập II, Sdd, tr. 271 – 272)